

רכבת בהילוך חוזר

גורלם של יהודי הונגריה כבר נחרץ. אחרי שסילק את העוצר הורטי, היטלר לא בזבז זמן ושלח להונגריה את הקצין המסור אדולף אייכמן, שסמך עליו כי יידע לטפל היטב בפתרון הסופי של היהודים. תכנית "הפתרון הסופי" כבר פעלה בכל שטחי הכיבוש הגרמני. הנאצים, נחושים לחסל את כל בני העם היהודי, אספו אותם מכל מקום שהצליחו להגיע אליו, בדרך להשמדתם. שש שנים עברו מאז החלה מלחמת העולם השנייה, ושאיפות הכיבושים של היטלר השתלבו בחזונו לראות את אירופה נקייה מיהודים. ככל שספג הצבא הגרמני מהלומות בשדה הקרב כך הלכו והשתכללו אמצעי ההשמדה שפיתחו הנאצים. הגנרלים כשלו בחזיתות ונסוגו, הקצינים הבירוקרטים בעורף שכללו והגבירו את קצב חיסול היהודים.

אייכמן, הממונה על "המשרד המרכזי להגירת יהודים", צבר ניסיון רב באיסוף יהודים ושליחתם אל המוות. כאשר קיבל לידיו את הטיפול ביהודי הונגריה, ידע בדיוק איך לקבץ אותם ממקום מגוריהם, להכשיר תחנות איסוף המוניות, למיין, לשנע רכבות ולתאם בלוחות זמנים מדויקים את הורדת הנוסעים והכנסתם אל תאי הגזים.

הכל נעשה תוך כדי כתיבה מסודרת של ניירות עבודה, עם הנחיות מדויקות לכל פעולה. מרגע כניסת הצבא הגרמני, ובמשך חודשיים, רוכזו רוב יהודי הונגריה בגטאות. בתוך שבועות ספורים נשלחו כחצי מיליון איש אל מותם במחנה ההשמדה אושוויץ.

תחנת האיסוף בדברצן היתה רק סעיף אחד בין סעיפי התכנית. הגולדשטיינים, כמו עשרות אלפי היהודים שעברו דרך בית החרושת ללבנים – היו פריטים בודדים בסדרה ארוכה של משלוחים אנושיים שיצאו מערי הונגריה במסגרת תכנית "הפתרון הסופי". כל משלוח מנה כ-12,000 גברים ונשים, ילדים וזקנים, שהובלו בכוח ובדרכי מרמה למחנות המוות. בבוקר יום ראשון, אחרי שהות של שתי יממות בסככה, הקריא הכרוז ברמקול את שמם בין שמות רבים, וכולם התייצבו על הרמפה הגדולה מול דלתות של רכבת משא עמוסת קרונות. ז'נדרמים נושאי רובים דרוכים האיצו בהם תוך כדי צעקות ודחיפות להיכנס פנימה, בלי מילים מיותרות ובלי לדעת לאן מועדות פניה של הרכבת.

משפחת גולדשטיין הצליחה להשתחל בין ראשוני העולים אל הקרון שיועדו לעלות עליו. אבא איגנאץ, אמא רייזעל וארבעת הילדים: נתן וצבי חווה ורבקה, אוחזים חזק זה בידו של זה, שלא יפריד ביניהם הגורל.

הם התמקמו ליד חלון קטן מסורג שדרכו יכלו לשאוף מעט אוויר, וצפו בחרדה איך נדחסים בקרון עוד ועוד אנשים, עד שלא היה מקום לזוז ולהניח את מעט החפצים שנטלו עימם. בין הנדחסים היו אח של רייזעל ואשתו יחד עם ילדיהם, שכניהם בעיירה, החנווני מהמכולת, מוכר הספרים, עורך הדין, תלמידי הישיבה והחברים מהשכונה.

הדלתות ננעלו מבחוץ, הקרונות סומנו ומוספרו בגיר לבן, והרכבת יצאה לדרך. נושאת בקרבה 3,300 איש, גברים נשים וילדים דחוסים בעשרות קרונות משא קטנים. חלקם יושבים וחלקם עומדים, אחד ליד השני

ואחד על השני, רגל על יד ויד על רגל, וכולם מתנועעים מצד לצד בקצב שקשוק גלגלי הקרונות,

נושמים את הבל פיהם של מאות היושבים בקרון. שותקים והמומים, מאובנים מפחד ואין להם שמץ של מושג לאן לוקחים אותם, יהודים שלא עשו עוול לאיש וגורשו רק בגלל היותם יהודים.

הגולדשטיינים ניצלו את הפינה שלהם ונצמדו לחלון המסורג, אוכלים כמה עוגיות יבשות שהכינה אמא ריזעל לעת צרה עוד בטרם גורשו, ואחרי חודשיים עדיין יכלו להשביע בהן את רעבונם. מהחלון ראו את בתי העיר דברצן מתרחקים מעיניהם, את תושבי העיר הולכים ליום רגיל של עבודה ומסחר, את עגלות הסוסים והמשאיות נוסעות בכבישים הסלולים ואת הברושים לצידי הכבישים.

הרכבת נסעה לאיטה, כאילו אינה ממהרת לשום מקום, והמראות הוסיפו לחלוף... דברצן נעלמה, ומרחבים גדולים נראו לנגד עיניהם. שדות חיטה וחמניות, ואיכרים במחרשות... הרכבת קרבה אל בתי העיירה פישפקלדאן והם ראו מרחוק את הרחובות המוכרים להם, את צריח הכנסייה הפרוטסטנטית, את בניין העירייה המקומית וגבעת האוצר. הם ראו מרחוק אנשים פוסעים בדרכי העיירה שלהם, הם ראו את השדות והשבילים, את הדרכים שהלכו בהם ואת השמש הזורחת על אדמתם הנשכחת. הם ראו בחוסר אונים את עברם ההולך ומתרחק מהתודעה...

לפתע ראתה אמא ריזעל קבוצת אנשים עובדת בשדה ממש מתחת לחלון הקרון, היא התבוננה היטב על פניהם וצעקה: "שלוימה זלמן".

היושבים לצידה מיהרו להתבונן החוצה. הם הספיקו בשבריר של שנייה לראות את אחיהם שלמה-זלמן שגוייס לעבודות הכפייה, עומד בשטח הפתוח ומתעסק עם פירוק פצצות.

הם צרחו לו בעד החלון ונופפו לו בידיהם.

אולי הוא שמע אותם, אולי הוא נופף להם לשלום... האחים הקטנים שישבו ברכבת בטוחים שהוא הפנה ראשו אליהם והניף את ידו. המראה הזה של אחיהם העובד בשדה נצרב בתודעתם, ונותר חרות בזיכרונם כל חייהם – אחיהם שלמה זלמן מנופף להם לשלום בפעם האחרונה. שוב לא ראו אותו מעולם.

הרכבת המשיכה בדרכה מערבה. חלפה על פני המישור ההונגרי הגדול, חוצה שדות רחבים, חולפת על פני גשרים, מגבירה את מהירותה.

השעות נקפו והערב הגיע. הנוסעים החלו לאבד סבלנות, וצעקות ראשונות נשמעו. קריאות חלושות וגניחות עלו מכל מקום שישבו בו או עמדו כל מי שבריאותו רופפת והדוחק נתן בו אותותיו. שירותים לא היו בקרון, אלא סיר קטן שניצב בפינה ובו עשו שימוש כל מי שזקק לצרכיו, ונוסע תורן שפך את התכולה מבעד לחריץ קטן על יד הדלת. ריח השתן והצואה התערבב בריחות קיא מתובלים בזיעת הנוסעים והבל פיהם.

היום השני לנסיעה לא בישר להם כל בשורה.

הרכבת המשיכה בנסיעתה. ללא התראה מוקדמת עצרה בתחנת ביניים, שם נפתחו לרגע הדלתות וארגזים קטנים של אוכל וקנקן שתייה נזרקו פנימה, ומיד הדלתות נסגרו שוב, והרכבת המשיכה במסעה אל הלא נודע. חוצה הרים ועמקים, ורק מי שהכיר את הארץ יכול היה לנחש מה המסלול שלה. כל השאר עסקו בניחושים ובניסיון לפענח שלטים לצידי הדרך - בהונגרית ובצ'כית.

עוד יום עבר.

עוד שמש זרחה על יבשת אירופה.

מטוסים בשמים הטילו פצצות מכל עבר, טנקים וכלי רכב כבדים נסעו בכבישים ובדרכי העפר, מראות של אש ותמרות עשן משולבות במראות של שדות ירוקים וחיטה זהובה פורחת וממתניתה

לקוצר. הרכבת דהרה במסלול שהכינו קצינים גרמנים שביקשו לעקוף שדות קרב ולהסיעה בדרכים מפותלות ונסתרות כדי להימנע מחשיפתה על ידי מטוסי בנות הברית שטסו מעל. בתוך קרונוטיה המשיכו 3300 איש לנסות ולמצוא מרווח קטן שיוכלו להיזיז בו יד או רגל. אחרי שלושה ימי נסיעה אבדה הסבלנות, והמתח בין הנוסעים גבר, מריבות קטנות היו לדחיפות והרמות יד, עד שכלו הכוחות אפילו למריבות. היום הרביעי עבר כמו ימי האתמול, והנסיעה האינסופית הובילה את אלפי הנוסעים אל קצה גבול יכולתם לסבול. אנשים יצאו מדעתם, התייבשו, קדחו מחוס וממחלות, גססו למוות, ועדיין רובם החזיקו מעמד. מפקירים את מחשבותיהם לפענוח היעד שאליו מובילים אותם, מעלים השערות - מהטובה ביותר עד הגרועה מכל, נאחזים בכל רמז על מקום הימצאם וכיוון נסיעתם.

ביום חמישי בשעת לילה, מישהו מהנוסעים ניחש שהרכבת יצאה מצ'כוסלובקיה ונכנסה לפולין... לפתע הרגישו כולם טלטול חד ועצירה פתאומית. עוד כמה דקות עברו, והרכבת המשיכה בנסיעה מטורפת, אבל בכיוון הפוך. הם הרגישו בברור כי הקטר מוביל אותם בדרך חזרה. כשהאיר היום השישי הציצו מבעד לחלונות המסורגים, ומה שהרגישו התאמת: הנופים שראו יום קודם לכן, שבו ונגלו לנגד עיניהם. האם היה זה רמז ליעד אליו הובלו? האם מישהו למעלה החליט להעבירם אל מקום טוב יותר? או רע יותר? ומי זה המישהו הזה למעלה? האם אלו אנשי האס.אס או אולי הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו התערב למענם? בתוך הייאוש הנורא צץ לו סיכוי זעיר שאולי יש מקום לאופטימיות. הנסיעה בדרך חזרה נמשכה עוד יממה אחת. ביום שישי הרכבת האטה את מהירותה וצפרה צפירות חדות המסמנות את בואה אל התחנה הסופית. הרכבת עצרה ופתח של תקווה נפתח לבני משפחת גולדשטיין ולאלפי הנוסעים.

שנים רבות עברו מאז אותה נסיעה, ותעלומת סיבוב הקרונוט עדיין לא נפתרה במלואה. כיום, אירועי השבוע ההוא, ברורים יותר: משלוחי הרכבות מדברצן יועדו למחנה ההשמדה אושוויץ, כמו המשלוחים האחרים. בעוד המשלוחים עושים את דרכם ברכבות יומיות עם אלפי אנשים בכל אחת, התחוללה דרמה ששינתה את חייהם של עשרות אלפי אנשים. ממש באותם ימים ניהלו הנאצים, עם ארגונים יהודיים בהונגריה, משא ומתן שעסק באפשרות להשיג לגרמנים משאיות ואספקת ציוד בתמורה לשחרורם של יהודים. העסקה נחרתה בהיסטוריה בשמה: "סחורה תמורת דם", והנושאים והנותנים היו: אדולף אייכמן מטעם הגרמנים, וישראל קסטנר מטעם הארגונים היהודים. מצבו של הצבא הגרמני היה בכי רע אחרי כישלונות ונסיגות בכל החזיתות. הם היו זקוקים לציוד בדחיפות, ויהודי הונגריה שמשו קלף מיקוח בעסקה המתגבשת. כהוכחה לרצונו הטוב, הסכים אייכמן "להקפיא" העברתם של 30 אלף יהודים, ובמקום לשולחם לאושוויץ, הורה להעביר כמה "משלוחים" של יהודים לאוסטריה. זו היתה גם הזדמנות של בכיר באס.אס. הגרמני להיענות לפניית גיסו, ראש עיריית וינה, שביקש לשלוח אליו עובדי כפייה שסייעו לו בעבודות תחזוקה. עסקת "סחורה תמורת דם" לא הושלמה עד סופה. קסטנר הצליח לשחרר מספר קטן של יהודים ב"רכבת קסטנר" הידועה, והאחרים נשארו "מוקפאים" באוסטריה - ביניהם הרכבת שיצאה מדברצן ובה נסעו בני משפחת גולדשטיין.

ניצולים מהרכבת סיפרו על הפצצות כבדות שנשמעו בדרכם חזרה, וככל הנראה היו אלה מטוסים ותותחים של פרטיזנים וכוחות בעלות הברית שהפציצו את מסילות הברזל ומנעו את הגעת הרכבת אל היעד המקורי באושוויץ.

האם נמנעה הרכבת מלהגיע לאושוויץ עקב ההפצצות ?

האם היו נוסעיה - פריטים קטנים בתוך המלאי הגדול של "סחורה תמורת דם" ?

האם ראש עיריית וינה קיבל אותם במתנה - ככוח אדם זמין ובחינם ?

התשובה ההיסטורית אינה נחרצת, וכל הסיבות הללו יחד, כנראה, מרכיבות את הנסיבות המסובבות את הרכבת המפותלת וגורמות לה לעשות "סיבוב פרסה" - במקום להגיע אל תאי הגזים, הגיעו קרונוות המשא האנושי אל תחנת הרכבת של העיירה שְׁטְרָאסְהוֹף באוסטריה.

שטראסהוף

מחנה שטראסהוף (STRASSHOF) הוקם סמוך לעיירה אוסטרית קטנה, השוכנת כ-20 ק"מ מזרחית לווינה וקרויה בשם זהה.

עוד בתחילת המלחמה הוכשר שטח המחנה והוקמו בו שורות צריפים בתוך מתחם מגודר היטב. המחנה והצריפים שמשו כמקום משכנם של אסירי עבודה ושבווי מלחמה אוקראינים ורוסים, במשך כל שנות הלחימה.

ביוני 1944 השתמשו בו הגרמנים לקליטה ומיון של ה"משלוחים המוקפאים". 3,300 נוסעים הורדו מהרכבת, בה נסעה משפחת גולדשטיין, על רקע צעקות וקללות של שומרים גרמנים מזוינים ברובים ארוכי קנה.

בקושי ירדו. רובם סבלו מנפיחות ברגליים מרוב עמידה ושיבה ממושכות ודריכה על רגלי שכניהם לקרון. כולם היו צמאים ורעבים, תשושים וכחושים, מוטרפים משקשוק גלגלי הקרונות האינסופיים. בין היורדים החיים נגררו גופותיהם של מאות נוסעים שלא שרדו את הדרך, כאלה שגופם לא עמד בסבל וכאלה ששלחו יד בנפשם.

לראשונה בחייו, הנער נתן גולדשטיין פגש את המוות פנים מול פנים. המפגש החדיר לתודעתו את המציאות האמיתית שהם שרויים בה, מרחק של פסיעה בין חיים ומוות. מראה המתים, העמסת הגוויות והעברתן אל בור סמוך לקבורה - נחרת בזיכרונו ולא נשכח שנים רבות.

הגולדשטיינים, יחד עם כל הנוסעים, הובלו אל מגרש ענק תחת כיפת השמים, לבלות בו את היממה הקרובה. בני המשפחה ירדו בריאים ושלמים ברוחם ובנפשם על אף טלטולי הדרך - הורים וארבעת ילדיהם שלא נפרדו אפילו לרגע, מחזיקים ידיים ונצמדים אחד לשני.

עדיין לא ידעו מה יעלה בגורלם, אך הנוף סביבם שלח להם רמזים מעודדים. בתי העיירה ושדותיה, המרחבים הירוקים, שורת הצריפים בתוך המחנה המוקף עצים גבוהים, והשלווה הפרושה מכל עבר – נסכו בהם תחושת רוגע יחסי. כל אחד קיבל מרק ירקות חם ודליל (שנקרא "דורגמוזה") וחתיכות לחם עם ריבה ומרגרינה.

האחראים על המחנה ידעו מה הולך להתבצע.

20 מתוך 30 אלף היהודים שהובאו במשלוחי הרכבות לשטראסהוף, יועדו להישלח כעובדי-עזר ברחבי אוסטריה. היתה זו מחווה של הגרמנים לבני העם האוסטרי ששיתפו פעולה עימם ונשאו בעול המלחמה - רוב הגברים האוסטרים מגיל 18 גויסו, ונוצר במדינה מחסור כבד בידיים עובדות בבתי חולים, במוסדות חינוך, בתחזוקה העירונית, בעבודות תשתית, במפעלים ובחוות חקלאיות. "המשלוחים המוקפאים" של אייכמן יכלו לענות על הצרכים הדחופים, וכל שנותר הוא לקבוע מי כשיר לעבודה, ומי אינו נחוץ.

כיוון שהגיעו יחידות משפחתיות שלמות, נקבע הקריטריון כי משפחה שלפחות מחצית ממנה כשירה, תישלח כולה לעבודה.

למחרת התבצע מיון ראשוני לשתי קבוצות – באחת רוכזו המשפחות אשר בהן מספר רב של ילדים קטנים, ובשנייה רוכזו כל היתר. בני משפחת גולדשטיין נשלחו לקבוצת המשפחות עם הילדים הקטנים. אף שלא הבינו בדיוק את משמעות המיון, השיבוץ לא מצא חן בעיני אמא-רייזעל, והיא סחבה את בני משפחתה אל הקבוצה השנייה. קציני המחנה החזירו אותם אל קבוצתם המקורית

ורייזעל התעקשה. כך פעמים אחדות הם עברו מקבוצה לקבוצה עד שהניחו להם. הם נקראו להתייצב בתוך אחד הצריפים, לתהליך של קליטה הכולל חיטוי ורישום. כל אחד מהמגורשים צולם בפלג גופו העליון לצרכי פתיחת כרטיס אישי שנרשמו בו פרטיו האישיים, ובשולי הכרטיס חתם המגורש בטביעות אצבעותיו. לאחר הרישום עברו אחד אחד אל תוך אולם גדול בצריף סמוך, והופשטו מבגדיהם, בלא הפרדה בין גברים לנשים. הבגדים נלקחו לחיטוי וניקיון, והם עצמם נכנסו לרחצה וניקיון במקלחת.

לאחר תהליך הקליטה נלקחו הגולדשטיינים אל רציף הרכבת, שם כבר עמדו מוכנות, שתי רכבות, מימין ומשמאל. על הרציף הוצב שולחן ולידו קצינים גרמניים שערכו מיון אחרון לפני העלייה לרכבת. המיון קבע גורלות: מי כשיר לעבודה ומי לא. מי ילך ברכבת אחת לחיים ומי יישלח כבלתי-רלוונטי אל הרכבת השנייה שיעדה אינו ידוע לנוסעיה.

בזה אחר זה הגיעו אלפי אנשים אל שולחן המיון, בלי לדעת בדיוק מה יעשו איתם. קצין המיון, בלוויית רופא בדקו אותם אחד אחד, בדיקה מהירה ושטחית. מראה עיניים הספיק להם כדי להחליט מי רלוונטי למטרתם ומי לא.

בהגיע משפחת גולדשטיין, שוב עמדו בפני סכנת הפרדה. שוב נזעקה אמא רייזעל לפעולה שניות אחדות לפני שהגיעו לעמוד בפני קצין המיון. היא הורתה לילדיה, בידיש, לנפח את החזה ולהציג חזות בריאה וחסונה. הם עשו כדבריה. נתן ניפח את שרירי ידיו, הראה לקצין, ואמר בידיש ובגרמנית: "אני מסוגל לעבוד". אימו הוסיפה ופנתה בנחישות לקצין שיניח לילדיה לעבור איתה והבטיחה כי הם מסוגלים לעבוד יחד עם הוריהם בכל עבודה שתידרש.

ידו המונפת הורתה להם להצטרף אל הוריהם ולעלות אל הרכבת מימין. דלתות הרכבת נפתחו, ומשפחת גולדשטיין פסעה אל פתח התקווה הבאה.